

Culturele dimensie struikelblok voor Europese Unie*

Economische regelgeving en monetaire constructies maken nooit een verhaal dat het leven zinvol maakt en een gevoel van gemeenschap teweeg kan brengen. En de Europese Unie heeft een gemeenschappelijk verhaal nodig. De culturele dimensie wordt daarmee het grote struikelblok voor de Europese Unie. Het CDA heeft met het gedurfde rapport 'Gaven in overvloed' dan ook het paard van Troje de politieke wereld binnengesleept.

Als econoom ben ik blij met 'Gaven in overvloed', omdat het de culturele dimensie in het Europese verhaal er uitlicht. De analyse van de gave is zonder meer belangwekkend. Als Nederlands burger heb ik echter gemengde gevoelens. Enerzijds ben ik onder de indruk van de wijze waarop de samenstellers zich sterk hebben durven te maken voor de christelijke traditie maar teleurstellend is het gebrek aan enige belangstelling voor de typerende manier waarop die traditie tot uitdrukking komt in de Nederlandse samenleving.

Tot op dit moment is het Europese verhaal vooral technocratisch geweest. Het gaat over handelsbarrières, wisselkoersmechanismen, juridische afspraken, convergentiecriteria en nu dan een stabiliteitspact. Daar worden de meeste mensen niet warm of koud van. Europa leeft nauwelijks. Bij navraag bleek slechts acht procent van mijn studenten te weten wie Delors heeft opgevolgd. "Dat was toch die Belg?", wist iemand nog. Dat de euro in aantocht is, bleek ook het merendeel niet te beseffen. Men lijkt niet te begrijpen wat er op het spel staat. De publicatie van de muntbiljetten op de voorpagina's van de dagbladen maakt de euro concreter maar wat het gesprek pas echt op gang krijgt, is Chirac die de Nederlanders een lesje wil leren wat de drugs betreft. Niets heeft zoveel losgemaakt als deze discussie voor de Europese Top in Dublin. Veel Nederlanders voelen zich hier aangesproken als Nederlanders. De discussie gaat hier in termen van 'wij Nederlanders' en 'zij Fransen.' Dat wij-gevoel duidt op een Nederlandse cultuur in de ruime, antropologische zin. Maar daar is in het technocratische Europaverhaal geen aandacht voor.

Cultuur en economie

Als econoom bezin ik me op de waarde van cultuur voor de economie. Eén van de vragen die me bezighouden, is in hoeverre sociale en culturele samenhang belangrijk is voor het functioneren van de economie. In het geval van de Nederlandse economie gaat het dan bijvoorbeeld over de betekenis van de corporatistische traditie met de waarden waar die voor staat. Verder houd ik me bezig met de vraag hoe waarden tot stand komen en bevestigd worden in een economie. De markt leent zich daar slecht voor omdat die gebaseerd is op objectiverende principes. Op de markt hoeven mensen elkaar niet te kennen, ja, het is zelfs beter als ze elkaar niet kennen. Morele gevoelens spelen geen rol. Toch hebben mensen die morele gevoelens. In mijn onderzoek richt ik me daarom op het opmerkelijke gegeven dat mensen zeer vindingrijk zijn in het omzeilen van markttransacties. Als het enigszins kan vermijden mensen de afrekening in strikte equivalenten zoals dat op een markt gebeurt. Met vrienden, familieleden, maar ook met volslagen vreemden en met collega's gaan we om op basis van reciprociteit. Daar speelt de gift een cruciale rol. We geven elkaar complimenten, aandacht, liefde maar we geven ook tips, helpen elkaar in het werk, en wijzen klanten door. Wat de tegenprestatie moet zijn, is meestal onduidelijk. Ook de timing van de tegenprestatie wordt meestal in het midden gelaten. Zoals blijkt uit de bijdrage van Aafke Komter (zie pagina 28), laat de literatuur over de gift zien dat dergelijke transacties de ontwikkeling van het sociale kapitaal bevorderen. De aandacht voor de gave in dit rapport trof me dan ook. De beschouwing is echter te idealistisch en houdt te weinig rekening met de werkelijkheid van de gift. Maar het is een goede aanzet en inspireert tot meer onderzoek in deze richting. Zoals de samenstellers zelf aangeven, is dit eerste gedeelte het meest belangwekkende deel van het rapport. Belangwekkend is het zeker ook omdat het uitkomt voor de christelijke traditie zonder daarmee christelijke waarden aan de Europese of Nederlandse gemeenschap op te leggen. Het wordt tijd dat we uitkomen voor het geloof dat we hebben. Teveel ruimte wordt anders gegeven aan degenen die in kunst en wetenschap geloven. De behoefte aan een invulling van de spirituele dimensie is groot, zo mocht ik ontdekken in een onderzoek in het kader van het Kennisdebat.

Stuklopen op Europees cultuurbegrip

De inkleuring van het Europese verhaal is minder geslaagd zoals de samenstellers ook toegeven. Dit verbaast me niets. Net als anderen die hun gedachten over de culturele dimensie hebben laten gaan, lopen de CDA-breinen – of is hier sprake van het CDA-geweten? – stuk op het begrip 'Europese cultuur.' Dat een Europese gemeenschap niet kan zonder een gemeenschappelijk verhaal, beseft nu zelfs de Europese Commissie maar wat dat verhaal is, weet niemand. Ook dit CDA-rapport komt er niet uit. Ja, we krijgen de gebruikelijk cliché's zoals het belang van een culturele ruggengraat voor de verschillende bevolkingsgroepen zonder dat de eigen cultuur een pantser wordt. Dus de Nederlandse en Deense taal moeten in ere gehouden worden zonder dat die talen een barrière vormen voor de Europese identiteit. Maar de Denen en de Nederlanders moeten iets gemeenschappelijks hebben met elkaar en de Fransen opdat die Europese identiteit werkelijk

gaat worden. Hoe dat moet, zie ik niet.

'Gaven in overvloed' wijst op de Zwitsers die ondanks hun verschillende talen duidelijk een gemeenschappelijke cultuur en identiteit hebben. De voorgenomen Europese vereniging doet me echter eerder denken aan het geforceerde huwelijk tussen de Bosniërs, Kroaten en Serviërs. De Fransen en Duitsers blijven aardig voor elkaar zolang het hen uitkomt (als dat zo blijft heeft Nederland weinig steun van Duitsland te verwachten voor haar drugsbeleid). Voelt één van beide volken zich benadeeld dan kan de rest van Europa beter dekking zoeken. Geforceerde huwelijken werken niet. Ik ben bang dat een publieke omroep en stimulans voor lokale culturele activiteiten, zoals dit CDA-rapport voorstelt, daar weinig aan kunnen doen.

De culturele dimensie wordt, zo voorspel ik, het grote struikelblok voor de Europese Gemeenschap. Het is een typische fout van technocraten om daar geen rekening mee te houden. Economische regelgeving en monetaire constructies maken nooit een verhaal dat het leven zinvol maakt en een gevoel van gemeenschap teweeg kan brengen. Integendeel. Ik denk dan ook dat het CDA met dit rapport het paard van Troje de politieke wereld binnensleept. Het is een gedurfde zet, temeer ook door de inhoudelijke discussie die het bevat. Inspirerend is de nadruk op de zinervaring in de omschrijving van het cultuurbegrip. Intrigerend is de koppeling met de christelijke traditie. Kortom, ik ben blij met dit rapport omdat het onze aandacht richt op deze zo cruciale dimensie van de economie. Maar een bijdrage aan de vorming van een Europese gemeenschap levert het niet.

Prof. dr. A. Klamer is hoogleraar Economie van de kunst en cultuur aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam. Deze leerstoel is uniek in de wereld.

* Deze tekst werd uitgesproken tijdens de presentatie van het rapport 'Gaven in overvloed. Europees cultuurbeleid in christen-democratisch perspectief' op 12 december 1996.